

7. ZAKLJUČAK

Suvremena civilizacija i industrijsko društvo u mnogim se aspektima razlikuju od svih prijašnjih civilizacija. Jedan od tih aspekata jest globalni utjecaj suvremene civilizacije na okoliš. Utjecaj prijašnjih civilizacija na okoliš bio je znatan, no one su taj utjecaj i svoje djelovanje mogle nametnuti samo na određene dijelove svijeta. Suvremena civilizacija pak širi svoj utjecaj na sve kontinente, odnosno na planet u cjelini, u čemu je ključnu ulogu odigralo otkriće i masovno korištenje fosilnih izvora energije. Korištenje tih izvora također je omogućilo dosad neviđen razvoj kompleksnih ljudskih zajednica i društvenih, političkih i ekonomskih sustava o kojima ovisi individualna egzistencija. Uništavanje okoliša na globalnoj razini, utjecaj na globalnu temperaturu i klimatske obrasce pritom nisu slučajan nusprodukt suvremenog društvenog sustava nego njegov sastavni dio. I dok neki autori predviđaju da će takvim tempom suvremena civilizacija sama sebe dokinuti, drugi zagovaraju tehnološki optimizam.

Zbog uzroka koje klimatske promjene imaju i u suvremenom društvenom ustroju i zbog posljedica na njega, one su znanstveni fenomen s posebnim političkim statusom – „riječ je o međunarodnom konfliktom terenu, politiziranom okolišu te humanitarnoj pomoći” (Cifrić, 2012.). Budući da znanost o klimi uvelike oblikuje klimatsku politiku od samih početaka, ne čudi što je povratno znanost o klimi ispolitizirana. Klimatske su promjene politički problem bez presedana kada su u pitanju razmjeri potrebnog međunarodnog konsenzusa. Pritom se ne smije zanemariti utjecaj struktura moći na oblikovanje javnog znanja i politika o klimatskim promjenama. Bilo da je riječ o klimatskom skepticizmu ili o pristajanju uz *mainstream* znanosti o klimi (IPCC), moćni akteri u procesima donošenja odluka razvijaju i nameću hegemonističke diskurse vezane za klimatske promjene. S obzirom na to, kad govorimo o klimatskom skepticizmu delegitimacija znanosti o klimi služi izgradnji i reprodukciji političkog modela koji opravdava *business-as-usual*, odnosno sustavno ignorira znanost o klimi u svrhu prolongiranja neoliberalnog modela kapitalizma kao jedne od temeljnih odrednica suvremenog društva s pretenzijama daljnjeg globalnog širenja.

Kada govorimo o neoliberalnom kapitalizmu, u kontekstu klimatskih promjena valja posebno imati na umu imperativ potrošnje koju takav sustav nameće. Konzumerizam ne predstavlja samo rastuću potrebu za novim stvarima suvremenog čovjeka, on postaje jedna od temeljnih odrednica identiteta, društvenog statusa i kulture, pa mnogi sociolozi vide u njemu vodeću ideologiju neoliberalnog kapitalizma, odnosno suvremenog svijeta. Budući da je konzumacija novih stvari u fazama proizvodnje i potrošnje omogućena i ovisi o korištenju fosilnih goriva, u konzumerizmu vidimo jedan od izravnih, premda ne uvijek transparentnih uzroka rastuće koncentracije stakleničkih plinova u atmosferi i globalnog zagrijavanja.

Do zamjetne mjere budućnost nošenja s klimatskim promjenama i samo napredovanje fenomena ovise o političkom vodstvu na međunarodnoj i nacionalnoj razini. U bližoj

budućnosti će stoga politički kapacitet upravljanja društvom (državom) na određen način biti ključan za krajnji ishod i opseg posljedica već prisutnih klimatskih promjena, kao i za ovladavanje stalno rastućim koncentracijama ugljikova dioksida¹⁴⁸. Pritom će se morati postaviti pitanje koliko će nereguliran eksponencijalni ekonomski rast moći opstati u globaliziranom svijetu, koji je ubrzao potrošnju resursa, proizvodnju otpada i ispuštanje stakleničkih plinova. To nije mogla usporiti čak ni reflektivna modernizacija, koju neki autori vide kao dominantnu odrednicu suvremenog društva. Dapače, formulacija alternativnog političkog režima ili barem instrumenata provedbe klimatske politike koja bi postigla širu prihvaćenost političkih elita na međunarodnom planu za sada nije izgledna. Neki autori zazivaju mobilizaciju civilnog društva koje treba inicirati državnu intervenciju, rekonstruirati socijalni liberalizam i reafirmirati kritički diskurs, isključen neoliberalnom vladavinom i kulturom. Drugi se pak oslanjaju na međunarodnu političku zajednicu, koja još uvijek nije postigla dogovor o potrebi sporazuma za smanjenje emisija stakleničkih plinova.

U kontekstu međunarodnog sporazuma potrebnog za ovladavanje klimatskim promjenama posebnu pozornost treba posvetiti aspektu „klimatske pravde”. Društvene nejednakosti (u ovom kontekstu između razvijenih i nerazvijenih zemalja) oblikuju tijekom multilateralnih pregovora i stvaranje politika klimatskih promjena na međunarodnoj razini. S druge strane, iste društvene nejednakosti istodobno se reproduciraju u politikama i mjerama klimatskih promjena. Pritom se misli na jaz između razvijenih zemalja, koje su uglavnom uzrokovale globalno zagrijavanje i nerazvijenih zemalja, koje će snositi veće posljedice. Nerazumijevanje potrebe pravednog premošćivanja tog jaza jedan je od glavnih razloga nemogućnosti postizanja novog globalnog sporazuma koji bi stao na kraj rastu emisija stakleničkih plinova.

Držim da za odgovor koji je potreban da bi se ublažile klimatske promjene i drastično smanjilo ispuštanje emisija nisu dovoljne samo znanstveno-tehnološke inovacije i više ili manje učinkoviti politički instrumenti. Budući da su klimatske promjene posljedica temeljnog načina opstanka suvremenog čovjeka, za njihovo rješenje potrebna je promjena sustava društvenog života i vladajućeg načina proizvodnje i potrošnje. Iako samo dio rješenja, politička akcija je nužan, ali ne i dovoljan uvjet za ovladavanje tim problemom uz širu društvenu inovaciju koja uključuje demokratizaciju znanosti i političkog odlučivanja, ali i implementaciju međusobno uvjetujućih sustava ekonomije i društva niskih emisija. U tom slučaju instrumentalni pristupi rješavanju klimatskih promjena utemeljeni na ekonomski racionalnom ponašanju individua i države koji objedinjuju tržišni individualizam i maksimizaciju pojedinačnih nacionalnih interesa predstavljaju pokušaj da se problem riješi iz istog stanja svijesti iz kojeg je i nastao. Kako bi djelovanje s ciljem smanjenja

¹⁴⁸ U vrijeme pisanja ovog zaključka, globalna koncentracija ugljikova dioksida dosegla je 400,03 ppm u atmosferi, prelazeći tako i psihološku granicu opasnih koncentracija stakleničkih plinova (11. svibnja 2013. URL: www.co2now.org). Takav trend govori da će porast temperature sigurno prijeći granicu od 2 °C, koju znanstvenici postavljaju kao gornju granicu svladivosti za prilagodbu čovječanstva.

emisija stakleničkih plinova bilo učinkovito, potrebno je u političkim i kulturnim sustavima primijeniti načela zaštite okoliša i integralne održivosti koji dovode u pitanje postojeći stil života te prateće ideologije neoliberalizma (konzumerizam, individualizam i sl.), a koji se za sada uzimaju „zdravo za gotovo”. Kompleksnost, ali i neučinkovitost politike klimatskih promjena leži u potrebi reevaluacije svakidašnjih praksi, ali i društvene i ekonomske organizacije, ne samo u kontekstu zaštite okoliša nego i u kontekstu etičkih implikacija modernog društvenog i ekonomskog ustroja. Nemogućnost integracije načela zaštite okoliša i integralne održivosti u *mainstream* političkom diskursu rezultat je kontradikcije s dominantnim strukturama kapitalističke države, koja je ključna za razumijevanje neuspjeha međunarodne klimatske politike.

Od osamostaljenja 1991. godine hrvatsko je društvo također krenulo putem kapitalizma, s ciljem povećanja gospodarskog rasta koji se očituje u povećanju potrošnje. Rezultat je bilo povećanje emisija stakleničkih plinova i odsutnost razvojne perspektive koja uzima u obzir borbu protiv klimatskih promjena. Unatoč smanjenju emisija stakleničkih plinova u Hrvatskoj (ali i u drugim zemljama) zbog gospodarske krize, razvojni planovi Hrvatske nastavljaju put društva visokih emisija. To se ogleda u temeljnim razvojnim strategijama, Strategiji energetskog razvitka i Strategiji održivog razvoja, u kojima je očit nedostatak vizije implementacije sustava niskih emisija s višestrukim društvenim koristima. Kako na razini svijeta, tako i na razini Hrvatske, potrebna je sveobuhvatna promjena kako bi se postiglo znatno smanjenje emisija stakleničkih plinova, što pak zahtijeva kontinuiranu i snažnu političku podršku koju treba slijediti promjena obrasca ponašanja u suvremenom društvu.

Govoreći o klimatskoj politici Hrvatske, nužno je uzeti u obzir lokalni i globalni kontekst u kojem se razvijala domaća klimatska politika. U dekadi 1990. – 2000. svjetska je politika na području globalnog zagrijavanja i klimatskih promjena u začetku. Protokol iz Kyota sklopljen je tek 1997. godine, sa skromnim ciljevima, a na snagu stupa osam godina kasnije (2005.). U istom se razdoblju Hrvatska nalazi u ratu te ulazi u tranzicijski proces prelaska iz jednog u drugi politički sustav. Stoga su, u kontekstu ratnih razaranja, sloma gospodarstva, borbe za neovisnost i egzistencijalne nesigurnosti, društveni kapaciteti za modernizaciju, poglavito na području klimatske politike, vrlo slabi. Pored toga, čak i kada to ne bismo uzeli u obzir, klimatska politika Hrvatske u tom razdoblju odražava stanje razvoja klimatske politike u svijetu te ne odstupa od prosjeka. Uklapanje domaćih aktivnosti na tom području u svjetski prosjek pritom ne govori toliko u prilog kreiranju koherentne klimatske politike u nas, koliko o nedostatku takve politike na međunarodnoj razini.

U razdoblju 2000. – 2012. raste razina znanstvenog konsenzusa o antropogenom globalnom zagrijavanju, Protokol iz Kyota stupa na snagu, no unatoč političkim naporima uložanim u pregovore, ciljevi koji su postavljeni nisu ispunjeni. Novi, učinkovitiji i stroži sporazum koji bi u narednom razdoblju osigurao ispunjenje ciljeva nije postignut. Istodobno s početkom dogovaranja novog sporazuma (2008./2009.) svijet zahvaća financijska kriza zbog čega se razvijene zemlje dodatno okreću nastojanjima za povećanjem potrošnje i

osiguranjem gospodarskog rasta u kratkom roku. Uzmemo li uz to u obzir utjecajne interese naftne i vezanih industrija, ulaganje u obnovljive izvore, osiguranje financijske pomoći nerazvijenim zemljama i šira društvena promjena postaju manje važni. Manjak takvog ulaganja posebice je izražen u nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju, među koje se ubraja i Hrvatska, a koje tek trebaju dosegnuti stupanj blagostanja poput onog na Zapadu.

Europska je unija (27+1) za naredno razdoblje kreirala strožu politiku s jasnijim kratkoročnim i dugoročnim ciljevima te, premda i dalje bez obvezujućih ciljeva smanjenja emisija, u zakonodavni okvir uvodi tržišnu regulaciju emisija stakleničkih plinova (putem sustava trgovanja emisijama). Hrvatska je preuzela taj zakonski okvir i 2013. ušla u ETS sustav. To je važno uzmemo li u obzir da gotovo 70% hrvatskih emisija dolazi iz sektora energetike, sektora od kojeg se očekuje najveće smanjenje emisija i za koji su predviđene najstrože mjere.

U tom smislu, uzevši u obzir mogućnost porasta javne svijesti o problemu klimatskih promjena, mogu se očekivati i pozitivni pomaci u razvoju domaće klimatske politike, odnosno smanjenja emisija stakleničkih plinova. Ipak, utjecaj Europske unije je ograničen. Pritom mislim i na ograničenost samog sustava smanjenja emisija koji Unija predviđa¹⁴⁹ i na ograničenost utjecaja na konkretne segmente domaće politike, posebice u sektorima koji nisu obuhvaćeni sustavom trgovanja emisijama.

Stoga, u konačnici, klimatska politika Hrvatske ovisi o potencijalu relevantnih aktera za tu politiku. Civilno društvo očekivano najviše zagovara strogu politiku klimatskih promjena i zasad predstavlja najosviješteniji segment društva kad govorimo o problemu klimatskih promjena. U poduzetničkom sektoru primjećuje se slab napredak u implementaciji mjera smanjenja emisija, posebice kada govorimo o velikim javnim poduzećima. Javni sektor (javna uprava i politika) za sada ima pasivnu ulogu i ne prepoznaje sveobuhvatnost klimatske politike, ali ni njezin razvojni potencijal. Iz istraživanja koje sam provela razvidno je kako nedostaje upravo politička podrška za klimatsku politiku na nacionalnoj razini. Iako istraživanja javnog mnijenja¹⁵⁰ pokazuju (nominalnu) potporu šire javnosti za politiku klimatskih promjena, smjernice za promjenu na individualnoj razini i šire izostaju u javnim politikama. Indikativan je stav javnog sektora prema tom problemu, koji se ogleda u „resornom” razmišljanju o problemu klimatskih promjena, smještajući ga pod ingerenciju Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja, koje ima ograničen utjecaj u kreiranju javnih politika, posebice kada se one isprepleću s industrijskim politikama i utječu na gospodarski rast i razvoj.

Relevantni akteri u hrvatskom društvu za pitanje politike klimatskih promjena detektiraju čitav niz konkretnih prepreka provedbi učinkovite klimatske politike, pri čemu

¹⁴⁹ Prigovori sustavu trgovanja emisijama, glavnom političkom instrumentu klimatske politike Europske unije, kratko su izneseni u bilješki 146.

¹⁵⁰ Istraživanje UNDP-a Hrvatska objavljeno u publikaciji *Dobra klima za promjene*, 2008.

primjećujem kako je nemoguće riješiti jedan problem bez rješavanja nekoliko ili svih ostalih. Iako se to u prvi mah čini kao prilika ne samo za razvijanje učinkovite klimatske politike nego i za podizanje kvalitete života, opseg potrebne društvene intervencije sam po sebi predstavlja prepreku. Pritom mislim na strukturu „zaključanih” procesa unutar društvenog sustava, koja čini vrlo kompleksnu i teško raskidivu mrežu uvjetovanih odnosa koji leže u temelju suvremenog društva. Osim toga, detektiranje pojedinih prepreka i prijedlozi rješenja ne prelaze granice zainteresiranih stranaka (grupa aktera), odvijaju se na razini koja se selektivno vodi analizom dobitaka i gubitaka te predstavljaju pokušaj da se problem riješi iz istog stanja svijesti iz kojeg je nastao. Odlučujuću ulogu u kreiranju politike klimatskih promjena u konačnici ima politika čije (ne)zalaganje za politiku klimatskih promjena upućuje na stupanj važnosti tog problema za Vladu, ali posredno i za sveukupno društvo. Politički sustav i državna uprava u Hrvatskoj nisu na razini izazova koje donose globalno zagrijavanje i klimatske promjene.

Znanstvena zajednica (IPCC) je početkom 2014. godine objavila najnovije podatke o kretanju globalnog zagrijavanja i klimatskih promjena. Svi znanstveni podaci i izvješća koja izlaze kroz tekuću znanstvenu periodiku upućuju na to da će se porast temperature od najmanje 2 °C neminovno dogoditi¹⁵¹. Budući da su se nalazi znanstvene zajednice na području globalnog zagrijavanja i klimatskih promjena posljednjih nekoliko desetljeća izgrađivali i afirmirali, za pretpostaviti je da se najnovije podatke s kojima će čovječanstvo biti suočeno neće dovoditi u pitanje. Ubrzani porast koncentracija stakleničkih plinova u atmosferi, posebice posljednjih pedeset godina,¹⁵² upozorava i na ubrzan porast prosječne temperature na Zemlji i neminovnost suočavanja čovječanstva s još jačim intenzitetom prirodnih i društvenih posljedica vezanih uz klimatske promjene.

Teško je zamisliti da će se društveni sustav koji suproizvodi klimatske promjene naglo promijeniti, štoviše, realniji je scenarij *business-as-usual*. Iako je prošlo dugo od prvog znanstvenog poziva na smanjenje emisija stakleničkih plinova (Toronto 1988.), do danas nije postignut globalni politički dogovor koji bi polučio željene rezultate. Držim naposljetku da je na tragu navedenog razvoj javne politike klimatskih promjena u Hrvatskoj neodgovorna društvena, znanstvena i politička zadaća. Konstruiranje i razvoj sociologije klimatskih promjena predstavlja koristan spoznajni alat koji može osnažiti djelovanje na području te javne politike.

¹⁵¹ Prema posljednjem izvješću Međunarodne energetske agencije (International energy agency), „Redrawing the energy – climate map” (2013.), znanstvenici upozoravaju da su emisije stakleničkih plinova u atmosferi nastavile rasti te da smo na sigurnom putu prema porastu prosječne globalne temperature od 3,6 do 5,3 stupnja.

¹⁵² Predindustrijske koncentracije CO₂eq iznosile su 280 ppm (1870.) – 2013. godine one su, podsjetimo, dosegnule koncentraciju od 400 ppm. Više od polovice tog porasta dogodilo se posljednjih pedeset godina (Lay, Pudač, Kufrin, 2007.)